

**ILGARI SURISH VOSITALARI VA ULARNING
ADABIYOTSHUNOSLIKDA O'RNI**

Hamroyeva Asaloy Uchqun qizi

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika universiteti

Tillar va maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada ilgari surish vositalari (foregrounding) nazariyasi va uning adabiyotdagi o'rni yoritiladi. Stilistikada foregrounding tushunchasi matndagi normadan og'ish, kutilmagan badiiy vositalar, paradoks, tovush uyg'unligi yoki semantik yangilik orqali o'quvchining diqqatini jalb etish jarayonini anglatadi. Maqolada jahon adabiyoti (Shekspir va Joys) hamda o'zbek adabiyoti (Navoiy va Cho'lpon) namunalaridan misollar keltirilib, ular orqali foregroundingning badiiy-estetik ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: foregrounding, stilistika, poetik vositalar, defamiliarizatsiya, paradoks, badiiy obraz, tovush uyg'unligi.

Annotation:

This article explores the theory of foregrounding and its role in literature. In stylistics, the concept of foregrounding refers to the process of attracting the reader's attention through deviations from linguistic norms, unexpected artistic devices, paradoxes, sound harmony, or semantic novelty. The article provides examples from world literature (Shakespeare and Joyce) as well as Uzbek literature (Navoi and Cho'lpon), analyzing the artistic and aesthetic significance of foregrounding through these instances.

Keywords: foregrounding, stylistics, poetic devices, defamiliarization, paradox, artistic image, sound harmony.

International Conference on Modern Science and Scientific Studies

Hosted online from Madrid, Spain

Website: econfseries.com

20th October 2025

Adabiyotning o'ziga xosligi shundaki, u til orqali san'at darajasiga ko'tarilgan, oddiy so'zlardan ham betakror ma'no va estetik ta'sir yarata oladi. Shu jarayonda ilgari surish vositalari (ingliz tilida foregrounding) muhim o'rin tutadi. Foregrounding adabiyotshunoslik va stilistikada matnning oddiy til me'yorlaridan chetga chiqishi, kutilmagan uslubiy yangiliklar yaratishi, natijada o'quvchining diqqatini matnning estetik qatlami tomon jalb etishini anglatadi¹. Geoffrey Leech bu tushunchani tilshunoslik va adabiy stilistika tadqiqotlarida keng yoritib, foregroundingni "normadan og'ish" va "parallellik" orqali ro'y beruvchi hodisa sifatida izohlagan. Demak, ilgari surish vositalari orqali yozuvchi yoki shoir o'z matnida maqsadli tarzda diqqatni tortadi, o'quvchini hayratga soladi va ularni oddiy voqelikni yangicha nigohda ko'rishga majbur qiladi.

Uilyam Shekspirning Makbet tragediyasida quyidagi satrlar mavjud:

"Fair is foul, and foul is fair:

Hover through the fog and filthy air."

O'zbekcha tarjimasi:

"Yaxshi – yomon, yomon – yaxshi,

Tuman ila iflos havoda uchamiz."²

Bu misolda semantik paradoks va sintaktik parallelizm foregroundingni yuzaga keltiradi. Shekspir yovuzlik va ezgulik tushunchalarini birga keltirib, o'quvchini hayratda qoldiradi.

Irland yozuvchisi Jeyms Joysning Uliss romanida ong oqimi uslubidan foydalanadi. Ibrohim G'afurovning tarjimasida mashhur Molli Blum monologining boshlanishi shunday:

"Yes because he never did a thing like that before as ask to get his breakfast in bed with a couple of eggs..."

O'zbekcha tarjimasi:

"Ha, chunki u ilgari bunaqasini qilmagan edi — nonushtani karavotga olib kelishni, ikki dona tuxum bilan..."³

¹ Leech, G. (2014). *Language in Literature: Style and Foregrounding*. London: Routledge.

² Shakespeare, W. (1606). *Macbeth*. Jamol Kamol tarjimasi, Toshkent 2007.

³ Joyce, J. (1922). *Ulysses*. I. G'afurov tarjimasi. Toshkent, 2013.

International Conference on Modern Science and Scientific Studies

Hosted online from Madrid, Spain

Website: econfseries.com

20th October 2025

Bu joyda punktuatsiya va jumla tartibining atay buzilishi sintaktik foregroundingni hosil qiladi. O'quvchi Joys yaratgan ong oqimiga kirib boradi.

O'zbek adabiyoti namoyondalarining ham asarlaridan foregrounding uchun namunalarni ham ko'rishimiz mumkin. Alisher Navoiyning g'azallarida tovush uyg'unligi (alliteratsiya va assonans) poetik musiqiylik yaratib, fonetik foregroundingning milliy ko'rinishini ifodalaydi.

“Ko'ngluma keldi g'am-u shodiyu vasl-u hijron,
Necha rang ila ko'ringay bu guliston.”⁴

Bu satrlarda tovush uyg'unligi (shodiyu–hijron, rang–guliston) fonetik foregroundingni yaratadi va she'rning musiqiy ohangini kuchaytiradi.

Cho'lpon “Kecha va kunduz” romanida metafora va sintaktik parallelizmlar orqali inson ruhiyatini yoritadi. Masalan, qahramonlarning ichki kechinmalari tabiat manzaralari bilan qiyoslanadi.

“Hayot – zulmatli tun, kelajak esa tong misol, sekin-asta ufqda yorishib kelardi.”⁵

Bu metafora orqali Cho'lpon millatning uyg'onish jarayoni g'oyasini yoritishga harakat qiladi.

Ilgari surish vositalari — adabiy matnni oddiy nutqdan ajratib turuvchi, unga estetik kuch bag'ishlovchi asosiy mexanizmlardan biridir. Shekspirning ritorik parallelizmlaridan tortib, Joysning modernistik tajribalarigacha, Navoiy va Cho'lponning poetik tasvirlarining barchasidagi ilgari surish vositalari (foregrounding) adabiyotni betakror san'at darajasiga olib chiqqan. Bugungi kunda ilgari surish vositalari stilistika, kognitiv lingvistika va adabiyotshunoslikda muhim tadqiqot sohasi bo'lib qolmoqda. Chunki u nafaqat tilning estetik imkoniyatlarini ko'rsatadi, balki o'quvchi ongida estetik idrokni ham shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Leech, G. (2014). *Language in Literature: Style and Foregrounding*. London: Routledge.
2. Shakespeare, W. (1606). *Macbeth*. Jamol Kamol tarjimasi, Toshkent 2007.
3. Joyce, J. (1922). *Ulysses*. I. G'afurov tarjimasi. Toshkent, 2013.
4. Navoiy, A. (1492). *Xazoyin ul-maoniy*. Toshkent 1965.
5. Cho'lpon, A. (1936). *Kecha va kunduz*. Toshkent 2006.

⁴ Navoiy, A. (1492). *Xazoyin ul-maoniy*. Toshkent nashrlari.

⁵ Cho'lpon, A. (1936). *Kecha va kunduz*. Toshkent.